

A központi szolgáltatások jelene és jövője az új törvény szellemében

A kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény (a továbbiakban: kulturális törvény) a korábbi jogi szabályozásokkal szemben – s az én olvasatomban ez a legfőbb érdeme – nem egymástól elkülönülő könyvtárakról szól, nem is a könyvtárakat próbálja valamiféle rendszerbe kényszeríteni, hanem szolgáltatáscentrikus: a könyvtári *ellátásról* szól. A könyvtári szolgáltatások egymásra épülő, egymást kiegészítő jellegét hangsúlyozza, és ezzel az országos dokumentum-ellátási rendszert kívánja kiépíteni, amely rendszerben egyik könyvtár sem fontosabb a másikinál, mind a kis, mind a nagy könyvtárnak megvan a szerepe, az egyik felteveli a másikat.

A nyilvános könyvtári szolgáltatások különböző szintjei (nemzeti, tudományos, szakterületi, helyi) mellett, ezek működése érdekében a törvény rendelkezik az országos dokumentum-ellátási rendszer kialakításáról. Az 59. §-ában azt mondja ki, hogy a miniszter a nyilvános könyvtári ellátás érdekében országos dokumentum-ellátási rendszert alakít ki, amely magába foglalja:

- a) a könyvtárközi dokumentum-ellátást,
- b) a könyvtári dokumentumok lelőhely-nyilvántartását,
- c) a könyvtárak gyűjteményéből kivont dokumentumok hasznosítását a könyvtári rendszer számára. 59. § (1)

A rendszer kialakításához hozzájárul a 6 kötelezpéldány szolgáltatásának törvényi és már kormányrendeletben is szabályozott köteleessége. 59. § (2)

Az ODR működésének egyik garanciája az, hogy az ODR-ben résztvevő könyvtár vezetőjének kinevezése előtt a művelődési és közoktatási miniszter véleményét kell kérni. 59. § (3)

A miniszter kialakítja a nemzeti kulturális örökség részét képező kép- és hangrögzítés országos nyilvántartási rendszerét a Magyar Filmintézet, a Magyar Rádió Rt., a Magyar Televízió Rt., a Duna Televízió Rt. és más, a rádiózásról és televíziózásról szóló 1996. évi I. törvény szerint műsorszolgáltatási jogositványt szerzett szervezetek archívumaiban őrzött, továbbá az egyéb szervezetek által gyűjtött és őrzött dokumentumokról. 59. § (4)

A miniszter működteti a Neumann János Multimédia Központ és Digitális Könyvtárt, amely az audiovizuális, multimédia és elektronikus dokumentumok nemzeti szolgáltató központja. 59. § (5)

A következő, a 60. § – a nyilvános könyvtári ellátást segítő központi szolgáltatásokról szólva – azok eddig is ismert körét kibővíti többek között az országos dokumentum-ellátási rendszer működtetésével.

Mielőtt az egyes szolgáltatásokról, leginkább azok jövőjéről ejtenék egy-két szót, szeretném röviden tisztázni a dokumentum-ellátás fogalmát. A sok évtize-

des könyvtárközi kölcsönzési szolgáltatások megnevezést az újabb szakirodalomban felváltotta a részben általánosabb tartalmú, részben fejlettebb szolgáltatásra utaló *dokumentum-ellátás* kifejezés.

A dokumentum-ellátást tőlünk nyugatra dokumentumszolgáltatók végezhetik. Ezen intézmények főbb típusai az alábbiak:

- általános gyűjtőkörű, üzleti dokumentumszolgáltatók (pl. EBSCO doc, UnCover);
- specializált üzleti dokumentumszolgáltatók (pl. NTIS – National Technical Informaion Service –, Dissertation Express);
- kiadók (Springer, Gordon and Breach);
- adatbázis-szolgáltatók (Dialog, LEXIS–NEXIS);
- nemzeti könyvtári gyűjtemények (pl. BLDSC);
- információs brókerek.

Az előbb említett intézmények a dokumentum-ellátást üzleti alapokra helyezik, s itt a könyvtár mint ügyfél jelenik meg a dokumentumszolgáltatás piacán. Ő a közvetítő az információs vagy dokumentumigénnyel fellépő könyvtárhasználók és a szolgáltató cégek között: felveszi a dokumentumrendelést, kiválasztja a dokumentumigény kielégítésére legalkalmasabb szolgáltatót, megrendeli a dokumentumot, majd ennek megérkezete után közvetíti és leszámllazza azt a végfelhasználó számára. Ez a megoldás elsősorban Amerikában, és ott is a szak- és a felsőoktatási könyvtárakban terjedt el, ám a költségelemzések kimutatták, hogy a könyvtárak egymás között lebonyolított dokumentum-ellátási költségeinél mintegy 80%-kal kerül többbe az effajta megrendelés. (A könyvtárközi kölcsönzés átfutási ideje két hét, a szolgáltatóké viszont 10 nap alatt van, sőt az esetek többségében mindössze két nap.) Ennek ellenére a szakkönyvtári és a felsőoktatási környezetben számos tényező arra kényszeríti a könyvtárosokat, hogy újragondolják a hagyományos állománygyarapítási elveket. Ilyen tényezők a tudományos információ mennyiségének exponenciális növekedése, ezen információk árának évek óta tartó kétszámjegyű inflálódása, az ugyancsak évek óta tartó és a jövőben is valószínűleg folytatódó személyzeti leépítési tendenciák, az új technológiák jelentkezése, valamint az a tény, hogy a felhasználók tipikusan nem teljes folyóiratokat olvasnak végig, hanem csak specifikus cikkeket azokban. Mindezen tényezők alapján várható, hogy a hangsúly el fog mozdulni a könyvtári folyóirat-beszerzés (és az előfizetéssel, feldolgozással, kötetéssel, raktározással, stb. járó költség- és munkaerő-befektetés) felől a hozzáférhetőség biztosításának irányába az olyan folyóiratcímek esetében, amelyek iránt kisebb vagy csak alkalmi az érdeklődés. A könyvtárak költségvetésüknek nagyobb arányát fogják ezáltal (elsősorban a gyarapítási vagy külön folyóirat-beszerzési keretből átcsoportosítva) dokumentumszolgáltatásra fordítani, akár üzleti, akár könyvtári együttműködési alapon. Ez a változás a „minden esetre” („just-in-case”) való beszerzés kivitelezhetetlennek bizonyult gyakorlatát a „mindent éppen időben” (just-in-time”) megközelítéssel fogja helyettesíteni.

Ezt a gondolatsort Vajda Eriknek az V. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválon az országos dokumentum-ellátási rendszerről tartott előadása váltotta ki. Ebben ő – az országos dokumentum-ellátás elemeiről, pilléireiről és támogatásá-

ról szólva – a következőt mondta: „Célszerűbb a hét vásárolható köteleespéldány-sor helyett a hét sor értékének hasznosítását a könyvtárakra bízni.” Megállapítása mögött ott érzem annak a lehetőségnek az érzékeltetését is, amire a dokumentum-ellátás és a gyarapítás jövőbeni kapcsolatának felvillantásával az imént utaltam. A hazai adottságok, lehetőségek és igények ismeretében úgy látom: a dokumentum-ellátás országos rendszere a könyvtárak közötti együttműködéssel (magyar, ill. Magyarországon fellelhető dokumentumra vonatkozó igények) és az üzleti szolgáltatók igénybevételeivel (Magyarországon fel nem lelhető külföldi dokumentumokra vonatkozó igények) fog működni.

Az országos dokumentum-ellátás elemei a következők:

- köteleespéldányok elosztása;
- a leltőhely-nyilvántartás;
- a könyvtárközi kölcsönzés;
- a másolatszolgáltatás;
- a fölőspéldányok újrahasonosítása.

Vegyük sorra az egyes elemeket!

1. A köteleespéldányok elosztása

Nehéz szólnom erről a kérdéstről: 1994. szeptember elseje óta ugyanis ezzel a kérdéssel fekszem, és ezzel kelek. Sokáig hittem abban, hogy a szolgáltatást rendező jogszabály megjelenésével lezárul ez a kálvária, de reményem hiúnak bizonyult. A jogszabály megjelent, de az elosztás feletti viták korántsem zárultak le.

Mit mond a jogszabály?

Hat példányt kell adni, amelyből 2 az OSZK-é, 1 a KLTE Könyvtáré, 3 pedig arra szolgál, hogy az Országgyűlési Könyvtár és a KSH Központi Könyvtára igényeinek kielégítése után megmaradó példányokat az országos tudományos és szakkönyvtárak (11) és az állami egyetemek könyvtárai (kb. 35) között osszuk el. További 7 példány kedvezményes megvásárlására van lehetősége a dokumentum-ellátásban részt vevő könyvtáraknak.

Az ingyenes 6 példány elosztásának jelenlegi tervezete szerint mind a 11 országos tudományos könyvtár gyűjtőköre szerint kap köteles példányt, s 19 állami egyetem könyvtára ugyancsak részesül többé-kevésbé belőlük. A korábbihoz képest az a változás, hogy nem érvényesül a regionális elv, s így nem kap teljes sort Miskolc, Szombathely, Pécs és Szeged – a két utóbbi városban működő, állami egyetemnek is csupán az orvostudomány jut.

Nem szeretném köteleespéldány-elosztási vitává süllyeszteni jelen megbeszélésünket, ezért csak egyetlen javaslatot teszek, minden különösebb indoklás nélkül, azon könyvtárak körére, amelyeknek részesülniük kellene a köteleespéldányokról szóló kormányrendeletben szabályozott, az országos dokumentum-ellátási rendszerben részt vevő könyvtárak számára biztosított kedvezményes vásárlási jogból az említett plusz 7 példányos sor esetében. Ezek a könyvtárak – a részesedés *mértékének* sorrendjében: a JATE és a JPTE Könyvtára; a 19 megyei könyvtár; a városi könyvtárak válogatott köre.

2. A lelőhely-nyilvántartás

Erről a kérdésről – egyetértőleg – teljes egészében idézem *Vajda Erik* elgondolásait és javaslatait.

„Általános tézisek:

- A lelőhely-nyilvántartás a belföldi (és közvetve az aktív nemzetközi) könyvtárközi dokumentum-ellátás* alapja.
- Célszerű a lelőhely-nyilvántartás és a közös katalogizálás összekapcsolása.
- A lelőhely-nyilvántartás nem szorítkozhat a külföldi dokumentumokra.
- A lelőhely-nyilvántartás – távlatilag – eredményesen csak távolból is elérhető és kereshető adatbázis formájában működtethető.
- A lelőhely-nyilvántartás várhatóan integrálódik a könyvtárközi dokumentum-ellátás elektronikus igénylési és – szükség szerint – elszámolási (sőt kifizetési) rendszerével.

A helyzet

(Ez az áttekintés az OSZK-ban létezett, ill. megkezdett lelőhely-nyilvántartásokra szorítkozik.)

A) MONOGRAFIKUS DOKUMENTUMOK (KÖNYVEK; KKKC)

- A nyilvántartás hagyományos, elavult technológiájú (ideértve mind a bejelentést és annak fogadását, mind a nyilvántartás építését, mind az információkeresését és tájékoztatást). Ennek megfelelően mind építése mind használata igen munkaigényes.
- A nyilvántartás csak a külföldi könyvekre terjed ki.
- A nyilvántartás meglehetősen hiányos.
- A nyilvántartás terjedelme és állapota olyan, hogy visszamenőleges konverziója elektronikus formára nem javasolható.
- Új elektronikus nyilvántartás megkezdése (az eddigi nyilvántartás lezárása mellett) elvileg lehetséges, de közös katalogizálás és a WWW-keresési lehetőségek várható fejlődése miatt meggondolandó (lásd még a közelebbi jövőről szóló 3. részt).

B) IDŐSZAKI KIADVÁNYOK (NPA)

- A nyilvántartás elektronikus és ilyen értelemben, meglehetősen korszerű, jöllehet Mikro CDS/ISIS adatbázisa van és ezért az adatok távoli elérése csak a SZTAKI és a BME útján lehetséges.
- Az adatbázis feltöltése (jelentés, adatváltozás-jelentés és az így kapott adatok bevitel) egészében a nyilvántartás helyén végzett adatbevitellel történik.
- Az adatbázisban szereplő (1981 után létezett és Magyarországon is megtalálható) időszaki kiadványok lelőhely/állományadatai az időszaki kiadvány indulásáig szerepelnek az adatbázisban; az 1981 előtt megszűnt kiadványok

---

* *Könyvtárközi dokumentum-ellátás alatt itt és a továbbiakban a könyvtárközi kölcsönzés, a másolatszolgáltatás és a könyvtárak közötti elektronikus dokumentumszolgáltatás – és mindezek egyik alapjaként – a dokumentum-ellátásban rendszeresen, aktívan résztvevő könyvtárak állományalakítása, ezen belül a köteleispéldányokkal való gazdálkodás értendő.*

adatainak retrospektív bevitelét 1970-ig most kezdték meg a korábbi, manuális Külföldi Folyóiratok Központi Címjegyzéke (KFKC) alapján, az adatok ellenőrzése nélkül.

- A nyilvántartás csak a külföldi időszaki kiadványokra terjed ki.

C) CD-ROM-OK

- A nyilvántartás felfektetése még csak megindult; adatgyűjtés és feldolgozás folyt; adatbázis még nem jött létre.
- A nyilvántartás nem minden CD-re, csak a CD-ROM-okra terjed ki, de mind a hazaiakra, mind a külföldiekre (?).
- A nyilvántartás nem tesz különbséget időszaki CD-ROM kiadványok és monografikus CD-ROM kiadványok között.

A közelebbi jövő

(Ez a rész az összeállító feltételezéseire és javaslataira épül, jóllehet azokat más különböző szakmai körökben megtárgyaltuk).

A) ÁLTALÁBAN

A közelebbi jövőben (mintegy két-három éven belül) még aligha következik be strukturális változás, pontosabban ezek időpontja még nem mérhető fel, mindek előtt a közös katalógizálás (MOKKA) fejlődésének nem teljes biztonsággal prognosztizálható eredményei miatt. Mindazonáltal bizonyos változásra már a legközelebbi jövőben lehetőség és szükség van.

B) KÖNYVEK LELŐHELY-NYILVÁNTARTÁSA

- Gyakorlatilag azonnal felmenthetők a jelentési kötelezettség alól a KÖZELKAT útján elérhető könyvtárak. Ezekben ugyanis akár az OSZK központi katalógusa, akár az érdekelt kérdező (ha van hálózati hozzáférése) közvetlenül kereshet.
- Belátható időn belül (remélhetőleg egy 1998 második félévi dátumtól) hasonlóképpen felmenthetők a jelentés alól a Magyar Országos Közös Katalógus (MOKKA) tagkönyvtárai. A KÖZELKAT lehetőségeit ez után már csak a nem MOKKA-tag KÖZELKAT útján elérhető könyvtárakra kell korlátozni.
- Az ilyen módon felmenthető könyvtárak száma – a MOKKA taglétszámának várható gyarapodásával – növekedni fog. Ez azt jelenti, hogy jelentősen csökken a nyilvántartás építésének és használatának munkaideje. Mindazonáltal az itt prognosztizált időszakban a nyilvántartást még tovább kell – ha korlátozottan is – építeni és a lelőhely-tájékoztatót (a MOKKA és a KÖZELKAT elérésével, ill. a nyilvántartás útján) elsősorban az OSZK megfelelő szervezeti egységeinek kell végeznie.
- A MOKKA/KÖZELKAT-elérhetőség a megfelelő lelőhelyek esetében egyben kiterjeszti a nyilvántartást a belföldi kiadványokra is.

C) IDŐSZAKI KIADVÁNYOK LELŐHELY-NYILVÁNTARTÁSA (NPA)

- Az NPA-t az OSZK informatikai rendszerének váltását lehetőleg nem sokkal követően az OSZK rendszerével integrálni kell.
- Ezáltal – feltételezhetően, sőt elvárhatóan – megeremődik az NPA-adatok on-line keresésének, sőt letöltésének lehetősége, minden a hálózathoz csatlakozó könyvtár számára.

- Célszerűnek látszik már ebben az időszakban olyan fejlesztést végezni, amely lehetővé teszi az időszak kiadványok bibliográfiai (új indulás) és lelőhely/állományadatainak elektronikus továbbítását az adatbázisba, ill. – ha ezt minőségi okokból szükségesnek tartják – »szűrő«, átmeneti adatbázisba. Természetesen fenn kell tartani a papíron jelentés lehetőségét is.
- Megfontolandó a nyilvántartás kiterjesztése a hazai időszaki kiadványokra, már ebben a szakaszban. Ebben az időszakban legfeljebb a vonatkozó bibliográfiai rekordokat célszerű létrehozni az MNB/IKB (Sajtóbibliográfia) adatbázisa alapján és a lelőhely-/állományadatok betöltésével célszerű a következő időszakig várni.

D) CD-K (CD-ROM-OK) LELŐHELY-NYILVÁNTARTÁSA

- El kell dönteni, hogy a nyilvántartás marad-e CD-ROM nyilvántartás (pontosan definiálva, hogy mi értendő ez alatt), vagy kiterjed-e minden CD-re. Az utóbbinak ellene szól, hogy videóknak és a hangrögzítéseknek más hordozó esetében sincs lelőhelyjegyzéke.
- Célszerűnek látszana a nyilvántartás önállóságának megszüntetése és a CD-k megjelenési módjától függő integrálása a könyvek (monográfiák) és időszaki kiadványok lelőhely-jegyzékébe. Nem látszik célszerűnek a jövőre nézve minden lelőhely-nyilvántartás duplikálása aszerint, hogy a dokumentum hagyományos, vagy elektronikus.
- A nyilvántartás építésére és elérhetőségére nézve (ha önálló marad) lásd az NPA-nál mondottakat.

A távlatok

A) ÁLTALÁBAN

- A »távprognózis« nem szorítkozik magukra a lelőhely-nyilvántartásokra, mivel a lelőhely-nyilvántartás rendszere a jövőben – szervezetileg és funkcionálisan egyaránt – integrálódik két másik rendszerrel, nevezetesen
  - a közös (osztott) katalogizálás rendszerével (a mai kilátások szerint: MOKKA)
  - a könyvtárközi dokumentum-ellátás (kölcsonzés és másolatszolgáltatás rendszerével).
- Az előbbiektől nem függetlenül kérdéses, hogy ez a rendszer költségvetési fenntartásban (bár nyilván költségvetési támogatás mellett), vagy éppen-séggel valamiféle nonprofit társaság formájában működtethető-e megfelelően, mindenek előtt, mivel az elektronikus telematikai rendszert célszerű kiterjeszteni a térítések lebonyolítására is. Mindezek egyben kérdésessé teszik az OSZK szerepének kizárólagosságát a távolabbi jövőben.

B) KÖNYVEK (MONOGRAFIKUS DOKUMENTUMOK) LELŐHELY-NYILVÁNTARTÁSA

- Mivel a MOKKA taglétszáma (és így adatbázisának tartalma) várhatóan akkorára növekszik, hogy (a magyar kiadványok lényegi teljessége mellett) az országban található külföldi kiadványok 92–97%-át tartalmazza majd (a jelenlegi 15 tagkönyvtár a bejelentések több mint 65%-át adja), értelmetlennek látszik párhuzamos lelőhely-nyilvántartás fenntartása. A hagyományos nyilvántartás a MOKKÁ-val való integrálódás esetén, ill. azt követően lezárható, de mindaddig használandó, amíg (ezt nem csak én, hanem az olvasó

sem tudom, hogy megérti-e) be nem fejeződik az összes MOKKA-könyvtár katalógusainak teljes retrospektív konverziója.

- Megoldást igényel a nem MOKKA-tag könyvtárak (akiknek nagy része várhatóan a MOKKA passzív használója lesz) állományának nyilvántartása. Vélelmezhető, hogy e lelőhelyek kódját csak akkor célszerű nyilvántartani, ha az illető dokumentum MOKKA-tagkönyvtárban nincs meg. Ezért a – manuális, vagy elektronikus – bejelentések esetén utólag, vagy előre keresést kell végezni a MOKKA adatbázisában és csak azoknak a könyveknek a rekordjait kell lelőhely-adattal együtt bevinni a rendszerbe, amelyek a MOKKA kölcsönző tagkönyvtáraiban nincsenek meg.
- Mivel távlatilag sem biztos, hogy minden könyvtár távoli keresést tud végezni (ill. bízik saját keresésének eredményében) a személyes/intézményes (telefonos, írásbeli) tájékoztató funkciót (ha sokkal kisebb terjedelemben is) fenn kell tartani.
- Amint arra már utaltunk, ki kellene építeni a rendszer kölcsönzési/másolatigénylési igényfogadási és -továbbítási, valamint – vélelmezhetően – pénzügyi lebonyolítási funkcióját is, alapjában elektronikusan, de fenntartva a manuális, sőt »csigapostás« lebonyolítási módot is.

C) IDŐSZAKI KIADVÁNYOK LELŐHELY-NYILVÁNTARTÁSA (NPA)

- Feltételezhetően már a közelebbi jövőben megtörténik, vagy megkezdődik valami MOKKA/NPA integrálódás, hiszen aligha valószínű, hogy a MOKKA elköveti azt a történelmi ostobaságot, hogy létrehoz egy »kvázi második« NPA-t.
- Ezek után nem sokat lehet hozzátenni a könyveknél mondottakhoz, bár az utak eltérőek. Az időszaki kiadványok esetében a MOKKA kapja meg a lelőhely-jegyzéket és nem a lelőhely-jegyzék a MOKKA állományát. Ez azonban a lényegen nem változtat, sőt a másolatrendelések (papíron vagy elektronikusan) még aláhúzzák a lelőhely-nyilvántartási és könyvtárközi szolgáltató funkció integrációjának szükségességét.”

3. A könyvtárközi kölcsönzés

A kérdésről a Könyvtári Figyelő 1998. 1. számában jelent meg Kürti Lászlóné áttekintő írása („Lógunk a Weben”), amelynek alapján képet kaphatunk a szolgáltatás nemzetközi gyakorlatának változásairól. A cikk megállapítja: a múlt „a közvetlen hozzáférés kora volt, amikor a könyvtárközi kölcsönzés és a dokumentumszolgáltatásterén az egyes országokban lényegében háromféle formáció jött létre a szolgáltatás gondozására: 1) a nemzeti dokumentumszolgáltató központ: pl.: BLDSC; 2) a kérés- és dokumentumközvetítő központ: pl. OSZK; valamint 3) az ún. O formáció, ahol nincs semmiféle koordináló szerv a szolgáltatás irányítására, nincs központi katalógus, a nyilvántartás hézagos, csak az egyes könyvtári állományok vannak és a jóreménység.”

A jelent a szerző „a korlátozottan közvetlen hozzáférés korának” nevezi. Mint írja: A távoli adatbázisokkal való kapcsolatba lépés lehetősége a könyvtárközi kölcsönzés és a dokumentumszolgáltatás új alapokra helyezését jelentette.” Az általunk használt adatbázisokat a következőképpen osztályozza a cikkben:

- a) transzkontinentális központi katalógus (OCLC);
- b) regionális központi katalógus (erre példa a LIBRIS, a skandináv országok könyvtári állományának központi katalógusa: Svéd- és Finnország, Norvégia és Dánia tudományos könyvtárai vesznek részt benne);
- c) országos általános központi katalógus (pl. a ZDB – Zeitschriftendatenbank – és a Verbundkatalog, ill. a CCN és a Pancatalogue: előbbi az időszaki kiadványokat, utóbbi a monográfiákat tartalmazza)?
- d) országos központi szakkatalógus;
- e) egy gyűjtemény katalógusa (erre példa a TIB – Universitätsbibliothek und Technische Informationsbibliothek – Hannoverben, amely egyetemi és országos műszaki könyvtár is egyben);
- f) egy gyűjtemény katalógusa, bizonyos dokumentumtípusokra korlátozva.

„A felsorolt távoli adatbázisokhoz való hozzáférés voltaképpen csak a könyvtárközi kölcsönzés és a dokumentumszolgáltatás első fázisát jelenti – írja a továbbiakban Kürti Lászlóné –: a kérés adatainak azonosítását, ellenőrzését, kiegészítését illetve korrekcióját, a lelőhelyek hozzárendelését és a kérésnek a lelőhelyre továbbítását.” Tegyük hozzá: a folytatás aztán ma még a postai út, mivel a dokumentumszolgáltatás számítógépes módjai még csak most vannak kialakulóban.

Az OSZK kérés- és dokumentumközvetítő szerepét fenn kell tartani. Nemcsak az előbbieken ismertetett kapcsolatrendszer és a rendelkezésre álló szakembergárda miatt, hanem azért is, mert a dokumentum-ellátás bármilyen csatornáját keresztül történjen is a megszerzés, ma már egyáltalán nem elhanyagolható költségekkel jár, és ezeknek a költségeknek mintegy 75%-a a lebonyolítók miatti személyi kiadások (bér+jutalékok).

4. Főlép példányok újrahasonosítása

A könyvtárak állományából kivont dokumentumok könyvtári rendszer számára történő újrahasonosítását is végig kell gondolni. Itt természetesen a fizikailag még nem selejt állapotú, tartalmilag el nem avult dokumentumokról van szó. Ezzel a 3/1975 (VIII. 17.) KM-PM sz. együttes rendelet egyes paragrafusának a beszélgetésünk alapját képező kulturális törvény szerint is kötelező újraalkotásáról van szó.

Osztom azt a nézetet, hogy a dokumentumok feldolgozásával, tárolásával, szolgáltatásával egy-egy könyvtár egyrészt hozzáadott értéket állított elő, másrészt tetemes kiadást teljesített, azaz ezen az alapon a dokumentumok tulajdonosa. A tulajdonosnak az értékesítés, újrahasonosítás módjait kötelezően előírni nem lehet, azt csak a kedvezményezettek közötti prioritások felállításával lehet korlátozni. *Magyarul:* az állományból törölt, még felhasználható dokumentumokat minden könyvtár – ingyen vagy térítés ellenében újraértékesítheti. Az újraértékesítés során az átvételre vagy megvételre jelentkezők között elsőbbséget kell adni az ODR-ben résztvevő könyvtáraknak, majd az egyéb könyvtáraknak.

Egy biztos: meggyőződésem, hogy a jelenlegi Főlép példány Központot fenntartani nem lehet!

Jelen előadásom itt véget is érne, de megkértek, hogy mondandómat az OSZK on-line bibliográfia szolgáltatásának ismertetésével egészítsem ki. Jelenleg a következőket mondhatom:

1997. július 1-jétől félhavonta elektronikus folyóiratként is megjelenik és ingyenesen hozzáférhető (olvasható) az OSZK honlapjáról a Magyarországon megjelent könyvek bibliográfiája *Magyar Nemzeti Bibliográfia. Könyvek Bibliográfiája – WWW* címen. Az MNB KB–WWW mindenkori legfrissebb 5 számának URL-je: <http://www.oszk.hu/mnbkb/>.

A bibliográfia tartalma megegyezik a nyomtatott MNB KB tartalmával, szerkezete a könnyebb áttekinthetőség érdekében annál egyszerűbb: a tételeket a törzsrészben 9 szakfejezetbe csoportosítva, azokon belül betűrendes elrendezésben adja közre. A törzsrészt mutatók követik, egy egybeszerkesztett betűrendes (szerző–cím, közreműködő cím szerző, tárgyi melléklettel) mutató s egy ISBN mutató. A mutatókban feltüntetett tételazonosítók a bibliográfiai tételekre hivatkoznak, s azok kiválasztásával a tételek egyenként is megjeleníthetők.

Rekordletöltési lehetőségek

Az MNB KB – WWW nemcsak olvasható a hálózaton, hanem előfizetés esetén a benne megjelentetett és a felhasználó által kiválasztott rekordok a hálózatról közvetlenül letölthetők HUNMARC formában. A felhasználó ötféle karakterkészlet közül választhat.

Bemutató rendszer

A szolgáltatás kipróbálásához bárki számára rendelkezésre áll egy **Bemutató rendszer**, amely áttekinthetővé teszi a füzetek tartalmát és elrendezését, tájékoztatót nyújt a gyűjtőkörről, a bibliográfia szerkezetéről, az alkalmazott szabványokról, a tételek szerkezetéről és a társkiadványokról. A HUNMARC letöltéséhez szükséges tudnivalókról külön Sűgő tájékoztató. A **Bemutató rendszer** és a hozzá tartozó HUNMARC letöltés **használatát ingyenes**.

Az Országos Széchényi Könyvtár további alkalmazások, szolgáltatások bevezetését tervezi. Ezek egyike egy olyan gyorstájékoztató, amely heti 1-2 alkalommal a köteles példányként és egyéb forrásból beérkező könyvekről tájékoztató. A gyorstájékoztató tételei minimális adattartalommal készülnek, szakjelzetek nélkül. Az elrendezése betűrendes, mutatója pedig a Magyar ISBN Iroda által jóváhagyott ISBN szám. Ennek megvalósulása az Amicus alkalmazását követően, a kötelespéldány-szolgálat e rendszer első moduljává válásakor, reményeink szerint nem a távoli jövőben, várható. *(Elhangzott az MKE 30. Vándorgyűlésén.)*

Rády Ferenc